

dr hab. Maria Nowina Konopka, prof. UJ
Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Jagielloński
maria.nowina.konopka@uj.edu.pl

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Kasowskiej - Pedrycz

Mowa nienawiści w przestrzeni publicznej. Analiza prawno - politologiczna.

przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Agnieszki Kasińskiej - Metryki

Pani mgr Katarzyna Kasowska - Pedrycz przygotowała rozprawę doktorską na temat mowy nienawiści w przestrzeni publicznej, podejmując się analizy prawno - politologicznej. Autorka jako główny cele pracy postawił sobie udowodnienie istnienia zależności pomiędzy mową nienawiści jako komunikatem słownym, a możliwością jej eskalacji w kierunku przestępstw z nienawiści. Zawodowe przygotowanie Doktorantki, będącej czynnym prokuratorem wyznaczonym do zajmowania się przestępstwami z nienawiści stanowi istotne wzmocnienie wartości pracy, także przez wzgląd na osobiste doświadczenia oraz wgląd do badań i materiałów niemających charakteru powszechnego.

Praca ma rys interdyscyplinarny, a podejmowane zagadnienia analizowane są na gruncie nauki o polityce i administracji oraz nauk prawnych. Autorka słusznie argumentuje, że „za nadrzędnością rozważań politologicznych w warstwie teoretycznej przemawia [...] fakt, że tytułowa <<mowa nienawiści>> jako kategoria poznawcza nie występuje w doktrynie prawa. Natomiast zawarta w podtytule analiza prawno-politologiczna (wraz z kolejnością rozłożenia akcentów) wskazuje na potrzebę zastosowania narzędzi prawnych dla ukazania specyficznych relacji, które powstają kiedy mowa nienawiści prowadzi do przestępstw z nienawiści” (s. 5). Mniej przekonujący jest dalszy fragment prowadzonej myśli, zgodnie z którym mgr Katarzyna Kasowska - Pedrycz stwierdza, iż „prawny charakter podjętej analizy potwierdza również wykorzystana jako metoda badawcza analiza treści odnosząca się przede wszystkim do

dokumentów, takich jak uzasadnienia wyroków sądu i opinie biegłych” (s. 5). Niewątpliwie mocną stroną jest umiejętność analizy dokumentów prawnych, jednakże wskazana metoda analizy treści należy rdzennie do metodologicznego instrumentarium prasoznawstwa czy językoznawstwa, nie zaś nauk prawnych.

Dysertacja jest dobrze ustrukturalizowana, uporządkowana, konsystentna, a narracja prowadzona jest w sposób konsekwentny, spójny, z wyraźnie zaznaczonym celem. Autorka często używa języka hermetycznego (prawnego i prawniczego), jednakże w żadnym stopniu nie umniejsza on czytelności wywodu. Praca jest krótka, jednakże po dogłębnej analizie zebranego, opisanego i przeanalizowanego materiału stwierdzam, że na tak niewielkiej liczbie stron założone cele zostały osiągnięte, a postawione hipotezy zweryfikowano w stopniu satysfakcjonującym.

Struktura rozprawy

Układ pracy ma charakter problemowy, a na jej strukturę składa się pięć rozdziałów, poprzedzonych wstępem oraz zwieńczonych nietypowo - najpierw aneksem, zawierającym opinie językowe dr hab. Katarzyny Kłosińskiej, prof. UW - a dopiero potem, podsumowaniem przeprowadzonych analiz. Równie niestandardowe jest wprowadzenie wewnętrznej struktury do wstępu i wyodrębnienie jej w spisie treści. Uwidocznienie w zasadniczym podziale wydaje się zbędne, natomiast ustrukturyzowanie samego wstępu uznać należy za zabieg zasadny i przydający tej części pracy jeszcze więcej porządku. W jej treści zawarto wszystkie elementy zwyczajowo wymagane dla wprowadzenia do rozprawy. Autorka rzeczowo prezentuje cel pracy, pytania badawcze, hipotezy, zastosowane metody badawcze, wprowadza konstytutywną dla pracy siatkę pojęciową oraz syntetycznie opisuje kolejne rozdziały dysertacji.

W pierwszym rozdziale pracy, zatytułowanym „Mowa nienawiści jako zjawisko społeczne”, Autorka zdefiniowała pojęcie mowy nienawiści, określiła jej źródła, wprowadziła pojęcie społeczeństwa sieci oraz odniosła się do roli współczesnych mediów w podejmowanej kwestii. W pierwszej części pracy Doktorantka podejmuje próbę zwięzłego osadzenia badanego zjawiska na gruncie szeroko rozumianych nauk społecznych pisząc „mowa nienawiści stanowi wielowymiarowe zjawisko społeczne, które na różnych poziomach oddziałuje na funkcjonowanie jednostek w ramach wielkich grup. W znaczeniu *sensu stricto* można mowę nienawiści sprowadzić tylko do wymiaru komunikacyjnego i poddawać analizie językoznawczej, ale z perspektywy niniejszej pracy celowe jest ujęcie *sensu largo*. Przyjęta interdyscyplinarna perspektywa badawcza,

a przede wszystkim wyznaczone pole badań lokuje mowę nienawiści nie tyle w aspekcie jednostkowym, co raczej jako zespół narzędzi językowych, które mogą służyć podsycaniu nienawiści społecznej, prowadzić do przestępstw z nienawiści, a przez to podlegać penalizacji. Perspektywa prawna stanowi istotne dopełnienie złożonego zjawiska, ponieważ prezentuje ona w jaki sposób dochodzi do powstania przestępstw na tle nienawiści, na ile obowiązujące prawo jest efektywne w ich zwalczaniu oraz w jaki sposób uwarunkowania systemowe (wewnętrzna polityka państwa) wpływają na determinację rządzących w zwalczaniu patologii społecznych” (s. 20).

Autorka dążąc do syntezy wywodu, proponuje skrótowy przegląd definicji mowy nienawiści, wychodząc od propozycji Rady Europy, a rozszerzając ją o rekomendacje Komitetu Ministrów Rady Europy nr R97/20 i dalej odnosząc się do ustaleń Adama Bodnara, Eweliny Rogalskiej i Michała Urbańczyka, Sergiusza Kowalskiego i Magdaleny Tulii, a w końcu Lecha Nijakowskiego. Niestety finalnie pani Katarzyna Kasowska - Pedrycz nie wskazała, która z definicji stanowić będzie punkt odniesienia do prowadzonych w pracy rozważań. Brak tego kluczowego ustalenia rozmywa ostrość ram teoretycznych, tak niezbędnych dla interdyscyplinarnego obszaru badań.

Mocną stroną rozdziału jest duża świadomość Autorki co do celu dysertacji oraz biegła znajomość podjętej problematyki. Ich przejawami jest ascetyczność szkieletu konstruującego pracę, wokół którego prowadzony jest konsystentny wywód, całkowicie pozbawiony dygresji czy zbędnych narracji.

Celem kolejnego rozdziału jest, zgodnie z zamysłem Doktorantki, analiza prawnego wymiaru rozprzestrzeniania się *hate speech* w odniesieniu do polskiego systemu politycznego. Z tego też względu omówione w nim zostały regulacje prawne dotyczące przestępstw z nienawiści po 2012 roku. Ten interesujący fragment tekstu dotyczy struktury przestępstw z nienawiści oraz opisu stanu faktyczno-prawnego przed wspomnianym 2012 rokiem - a więc początkiem przyjętego okresu badawczego. Autorka przekonująco dookreśla przyjęte ramy, wskazując na kwestie związane ze zmianą postrzegania problemów związanych z przyrastającą liczbą aktów mowy nienawiści. W poczet zmian zalicza reorganizację prawa międzynarodowego i krajowego oraz podjęcie systematycznych działań organów ścigania, zmierzające do wyspecjalizowania prokuratorów i funkcjonariuszy Policji zajmujących się przestępstwami z nienawiści.

Katarzyna Kasowska - Pedrycz wskazuje również na aktywność polityków w zakresie zmian przepisów prawa, jednakże „konkludując aspekt działań politycznych na rzecz podniesienia i rozszerzenia rangi przestępstw z nienawiści, należy stwierdzić że nie było w tym zakresie należytej

dbałości o staranność prawną przedkładanych rozwiązań, ani też ponadpartyjnej zgody co do skutecznej zmiany prawa” (s. 51).

Osobną częścią rozdziału jest prezentacja dynamiki wzrostu przestępstw z nienawiści. Autorka prezentuje w niej statystyki Prokuratury Generalnej (obecnie Krajowej) dotyczące zmiany liczby przestępstw z nienawiści w latach 2007-2017, dane obrazujące rozkład pokrzywdzonych według przynależności do grup rasowych, etnicznych i narodowościowych, kwalifikację prawną tychże przestępstw oraz ich kategoryzację ze względu na sposób działania sprawcy. Silną stroną drugiego rozdziału dysertacji jest wkład do nauki, którym jest bez wątpienia upowszechnienie danych niebędących powszechnie dostępnymi, a pochodzących z wewnętrznych danych Prokuratury. Niestety dane gromadzone były jedynie do 2017 roku, co biorąc pod uwagę, iż praca została złożona w 2022 roku rodzi niedosyt poznawczy.

Rozdział trzeci poświęcony został deskrypcji przesłanek przestępstw z nienawiści. Autorka prezentuje w nim przesłanki etniczne, narodowościowe, rasowe, wyznaniowe (lub odnoszące się do bezwyznaniowości) oraz polityczne. O ile mgr Katarzyna Kasowska - Pedrycz pierwsze z nich opisuje dość powierzchownie, to zdecydowanie więcej uwagi poświęca ostatniej z nich - a będącej istotą prowadzonych w dysertacji rozważań. Analizując zależności pomiędzy kulturą polityczną a przestępczością z nienawiści Autorka pisze, że „wulgaryzacja języka debat politycznych, symplifikacja przekazu, zwiększona aprobowlność nieetycznych zachowań polityków, współtowarzyszą społecznym zjawiskom polaryzacji. Polityczne przesłanki przestępstw z nienawiści nie są zatem zawieszane w <<próżni>>, ale obrazują kondycję polityki jako takiej” (s. 70) oraz dalej, że „podmioty polityczne traktują używanie mowy nienawiści jako instrumentu walki politycznej. Niezależnie od politycznej proveniencji sięgają po wykluczenie, deprecjonowanie, ośmieszanie, szkalowanie przeciwników zaliczając te działania do <<kampanii negatywnej>> lub <<czarnego PR>> i w ten sposób neutralizują niejako destrukcyjny charakter używanych narzędzi” (s. 71). Trudno również nie zgodzić się z dalszymi stwierdzeniami, mówiącymi, że „polaryzacja społeczna a także rozwój nowych populizmów, które zajmują tzw. mainstream sceny politycznej determinują eskalację mowy nienawiści oraz przestępstw z nienawiści opartych na przesłankach politycznych” a „większa ekspozycja na mowę nienawiści skorelowana jest z radykalizacją polityczną” (s. 71 i 72). W dalszej części dysertacji Autorka posiłkuje się statystykami dotyczącymi zależności pomiędzy wiekiem, a stosowaniem mowy nienawiści (z 2016 r.) oraz stosowania mowy nienawiści w zależności od poglądów politycznych i wieku.

Rozdział czwarty dysertacji zatytułowano „Mowa nienawiści w internecie” i poświęcono go opisowi roli działalności organizacji społecznych (NGO) w zwalczaniu *hate speech* w przestrzeni

globalnej sieci. Autorka przytacza w nim kolejne przykłady organizacji i prowadzonych przez nie akcji, wśród których na uwagę zasługuje ewidencjonowanie zgłaszanych incydentów naruszających prawa jednostki w różnych zakresach dyskryminacyjnych. W dalszej części Katarzyna Kasowska - Pedrycz podejmuje się prezentacji specyfiki prowadzenia postępowań dotyczących mowy nienawiści w cyberprzestrzeni. Analiza ta ma charakter przeglądu form i etapów prowadzenia postępowania w związku z popełnieniem przestępstw kierowanych nienawiścią. Autorka w IV części pracy obszernie i chętnie dzieli swoimi doświadczeniami z pracy prokuratora oraz wskazuje na trudności dowodowe prowadzenia postępowania w sprawie przestępstw popełnionych z wykorzystaniem internetu. Wśród nich wskazuje między innymi na konieczność działania transgranicznego czy botów opartych o wykorzystanie sztucznej inteligencji. Dodać należy, że Autorka powołując się na własną wiedzę ekspercką często nie posiłkuje się odwołaniami do materiałów, badań, danych czy publikacji. Sytuacja ta rodzi konieczność zawierzenia w istnienia tejże wiedzy, co nie jest czynnością standardowo prowadzoną przy recenzji prac doktorskich, w czasie której raczej istnienie pewnych faktów, danych czy procesów potwierdzone jest w przytaczanych źródłach. Z praktyki recenzenta wynika jednak, iż zasadnicza różnica pomiędzy dysertacjami wychodzącym spod pióra absolwenta szkoły doktorskiej, a doktoranta z tzw. „wolnej stopy” polega właśnie na odwróconej proporcji odwołań do literatury oraz własnej wiedzy eksperckiej - a w przypadku tej dysertacji sygnalizowanej w części metodologicznej jako wykorzystywaną do badań metodę obserwacji uczestniczącej. Niemniej jednak pisząc, iż „oprócz ataków systemowych, nadawcami hejtu są także osoby, o których medioznawcy definiują jako żyjących w <<komorze echa>>, czyli takiej przestrzeni informacyjnej, w której słyszalne jest tylko odbicie własnego głosu” (s. 88) bezwzględnie należało opatrzyć wypowiedź odwołaniem do badacza, teorii czy publikacji medioznawczej.

Ostatni, piąty rozdział rozprawy poświęcony został prezentacji, opisowi i analizie wybranych przypadków przestępstw z nienawiści w Polsce. Autorka do badania wybrała takie incydenty jak: spalenie kukły Żyda (18 listopada 2015 r.), wywieszenie zdjęcia europosłów na szubienicach (25 listopada 2017 r.), obchody urodzin Adolfa Hitlera (maj 2017 r.), zajścia w czasie Marszu Równości w Białymstoku (20 lipca 2019 r.) oraz wydarzenia stadionowe. Dobór *case studies* uznać należy za udany, gdyż z szerokiej perspektywy pokazujący zakres problemu szerzenia się mowy nienawiści. Autorka obszernie tłumaczy w odniesieniu do każdego z nich okoliczności zdarzenia, przedmiot podjęcia czynności prokuratorskich, przebieg procesu oraz wyrok sądu. Te, na pierwszy rzut oka, niepowiązane ze sobą przypadki, łączy cecha - którą jest symboliczna oraz niekiedy wrażana wprost mowa nienawiści nakierowana na „obce” względem agresora grupy.

Autorka wyraźnie wskazuje w nich na związek pomiędzy sferą polityki a prezentowanymi wydarzeniami, także w odniesieniu do incydentów stadionowych. Ciekawy w tym kontekście jest proces odwrócenia się elektoratu kibicowskiego od Platformy Obywatelskiej po zaostreniu przez premiera Donalda Tuska polityki walki z chuligaństwem stadionowym.

Zakończenie pracy posiada wszystkie elementy zwyczajowo wymagane dla ostatniej części dysertacji. Autorka zamieszcza w nim kluczowe konkluzje oraz weryfikuje wszystkie postawione hipotezy.

Uzupełnieniem pracy są wybrane fragmenty opinii językowych dr hab. Katarzyny Kłosińskiej, prof. UW (sporządzonych na użytek postępowań prowadzonych przez prokuraturę w sprawach przestępstw z nienawiści), bibliografia licząca 169 pozycji oraz spis tabel, rysunków i zdjęć.

Reasumując strukturę pracy stwierdzam, że została ona dobrze zaprojektowana, treść poszczególnych rozdziałów odpowiada tematom zapowiedzianych w tytułach, a jej konstrukcja pozwoliła na osiągnięcie zamierzonych celów badawczych.

Podstawy teoretyczne pracy

Zdecydowana większość pracy, bo aż 4 z 5 rozdziałów pracy mają charakter rozważań teoretycznych. Każda z części posiada odwołania do źródeł lecz z racji podejmowanych w ich ramach treści, charakter tychże źródeł jest istotnie zróżnicowany. I tak, w pierwszym rozdziale Autorka odnosi się do literatury naukowej i popularnonaukowej oraz do regulacji prawnych i rozstrzygnięć instytucjonalnych tj. np. Rzecznika Praw Obywatelskich, Rady Europy czy Freedom House. W obrębie czasopiśmiennictwa naukowego Autorka odwołuje się do badaczy i badaczek z zakresu politologii, prawa, medioznawstwa, psychologii, językoznawstwa czy socjologii. W tym tyglu rozmaitych koncepcji trudno jednoznacznie wskazać, która z koncepcji stanowi dla Autorki inspirację do prowadzonych badań. Ponadto w pracy brakuje przeglądu literatury przedmiotu oraz osadzenia badań w szerszej perspektywie nauk o polityce i administracji.

W drugim rozdziale pracy Autorka odniosła się prawie jedynie do źródeł z zakresu szeroko rozumianego prawa, a w tym do: Ustawy z 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny oraz komentarza do tegoż kodeksu (red. W. Wróbel, A. Zoll), Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości, Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, druków sejmowych, wyroków sądu, wypowiedzi na posiedzeniach Sejmu czy sprawozdań Prokuratury Krajowej. Fakt ten nie powinien dziwić biorąc pod uwagę, iż celem tej części dysertacji była prezentacja regulacji prawnych przestępstw z nienawiści po 2012 roku.

W kolejnej części pracy wykorzystane zostały zarówno pozycje zwarte i czasopiśmiennictwo z zakresu psychologii, politologii, prawa czy kulturoznawstwa, jak również opracowania i dane statystyczne pochodzące m.in. z Fundacji Humanity in Action Polska, Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Europejskiego Centrum Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii czy Urzędu Statystycznego. Wyraźnie zatem Autorka w tej części rozważań chciała oprzeć wprowadzane wątki na twardych danych powstałych na bazie badań empirycznych wielu różnorodnych agencji i instytucji. Część *stricte* teoretyczna ustępuje zatem miejsca danym, co powoduje pewien niedosyt poznawczy, ale równocześnie czyni rozdział III zwartym i choć krótkim, to wyczerpującym podjęty w tytule problem.

Odmienne skonstruowane zostały ramy teoretyczne rozdziału czwartego, w którym Autorka chętnie sięga do netografii przywołując artykuły naukowe, publicystyczne czy doniesienia prasowe. Wydaje się jednak, że Katarzyna Kasowska - Pedrycz momentami zbyt często odwołuje się do własnych przekonań, a zbyt rzadko do źródeł leżących u podstaw prezentowanych sądów. Szczególnie widoczne staje się to w kolejnej części dysertacji. Jako przykład podać należy następujące wypowiedzi: „W przypadku mowy nienawiści inspirowanej przesłankami narodowościowymi bardzo często nadawcami są osoby ze środowisk nacjonalistycznych. Radykalny charakter promowanej ideologii oraz zorganizowana struktura sprawiają, że *hate speech* staje się narzędziem oddziaływania propagandowego i pełni funkcję integracyjną. W odróżnieniu np. od Niemiec gdzie istnieje program skierowany na <<wyciąganie>> osób z organizacji neofaszystowskich, w Polsce środowiska te nie są inwigilowane, o ile nie dochodzi do spektakularnych przestępstw z nienawiści” (s. 90); „Zdaniem organizatorów akcji chodziło o <<wyrażenie sprzeciwu wobec pomówień przede wszystkim zachodnich demoliberałów i ich mediów przeciwko Polakom wyrażającym swoją dumę w trakcie Marszu Niepodległości>>” (s. 97); „W ocenie prokuratury inscenizacja polegająca na wieszaniu portretów polityków na konstrukcjach naśladujących szubienice <<miała charakter symboliczny, nawiązujący do historycznych wydarzeń z XVIII wieku, a utrwalonych na obrazie Jana Piotra Norblina>> i służyła ukazaniu analogii między działalnością konfederacji targowickiej i głosowaniem europosłów” (s. 98); „Pełnomocnik europarlamentarzystów Józef Marcinkiewicz złożył w imieniu wszystkich pokrzywdzonych subsydiarny akt oskarżenia, wskazując ze jego klienci <<uczestniczyli w symbolicznym procederze egzekucji>> (s. 99).

Podsumowując teoretyczne ramy pracy stwierdzam, że praca, ze względu na przedstawione powyżej słabości, a szczególnie zbyt rzadkie odnoszenie się do literatury z zakresu dyscypliny wiodącej spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim w stopniu minimalnym.

Zastosowana metodologia

W dysertacji Autorka postawiła trzy wiodące hipotezy badawcze:

H1: Determinanty ekonomiczne, społeczne i polityczne występujące w Polsce po 2012 roku przyczyniły się do eskalacji mowy nienawiści w przestrzeni publicznej, chociaż jednocześnie w systemie legislacyjnym zaszły istotne zmiany kierujące większą uwagę organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości na przestępstwa z nienawiści.

H2: Brak w polskim systemie prawnym bezpośredniej definicji „mowy nienawiści” sprawia, że szereg zjawisk o charakterze wykluczającym grupy mniejszościowe z równego udziału w życiu społecznym, ma charakter ocenny i tym samym trudno poddający się weryfikacji, co stwarza zagrożenie uznaniowości w ocenie materiału dowodowego.

H3: Rozwój nowych mediów, ich większa dostępność i powszechność generuje nowe formy mowy nienawiści w internecie oraz wymusza doskonalenie narzędzi niezbędnych do ścigania przestępstw z nienawiści w sieci. Często organy ścigania i wymiar sprawiedliwości nie nadążają za zachodzącymi zmianami, co powoduje potrzebę korzystania do opinii biegłych z zakresu językoznawstwa, kulturoznawstwa czy nowych mediów.

Celem weryfikacji powyższych hipotez postawiono 6 szczegółowych pytań badawczych.

Ad. H1:

1. Na ile podniosła się profesjonalizacja działań organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości w skutecznym zwalczaniu mowy nienawiści i jej skutków?
2. Jakie grupy etniczne, narodowościowe, rasowe w sposób szczególny zagrożone są wzrostem liczby przestępstw z nienawiści?

Ad. H2:

1. Jakie cechy dystynktywne posiada tzw. mowa nienawiści?
2. Jakie są kwantyfikatory czynów podlegających penalizacji w obszarze mowy nienawiści?

Ad. H3:

1. W jaki sposób odbywa się wyszukiwanie i monitorowanie mowy nienawiści w sieci?
2. Jakie przeszkody występują w procesie wykrywania przestępstw z mowy nienawiści w internecie?

W procesie badawczym Autorka podjęła się analizy zapowiadanej w powyższych pytaniach problematyki i udzieliła odpowiedzi na postawione pytanie. Zebrana do nich argumentacja pozwoliła jej również na odniesienie się do hipotez i zweryfikowanie ich w sposób przesądzający.

W odniesieniu do metodologii należy pozytywnie odnieść się do części zapowiadanych we wstępie rozprawy metod badawczych. Autorka wnikliwie odniosła się do analizy instytucjonalno-prawnej, wielokrotnie posiłkowała się danymi statystycznymi, zastosowała metodę porównawczą, przeprowadziła analizę dokumentów oraz bez najmniejszych wątpliwości skorzystała z wiedzy nabytej w procesie obserwacji uczestniczącej. Dużą wątpliwość budzi zastosowanie analizy treści, gdyż Autorka posiłkuje się opiniami biegłych i ekspertów Prokuratury, sama nie projektując tego rodzaju badań. Wydaje się jednak, iż Autorka ma tego świadomość pisząc, iż „analiza treści znalazła swoje zastosowanie w odniesieniu do opinii biegłych ekspertów” (s. 13).

Ze szkodą dla pracy jest brak pogłębionych badań empirycznych Autorki w zakresie prezentowanych *case studies*. W głównej mierze chodzi o brak złożenia klarownej propozycji co do sposobu ich analizy. W pracy nie zaprezentowano wprost żadnego narzędzia, klucza kategoryzacyjnego ani innego instrumentu pomiarowego mającego posłużyć bo analizy wybranych do badania incydentów.

Formalne aspekty rozprawy

Praca napisana została poprawną polszczyzną, językiem formalnym, właściwym dla prac naukowych i jednocześnie przystępnym dla czytelnika. Przypisy, bibliografia oraz spis rysunków i tabel sporządzone zostały poprawnie, zgodnie z przyjętym standardem.

Dysertacja napisana jest z dużą swobodą, językiem charakterystycznym dla prawników - praktyków. Autorka wyraźnie posiada łatwość formułowania wypowiedzi i przelewania myśli na papier oraz prowadzenia wywodu w sposób bardzo konsystentny, rzeczowy, z dużą dojrzałością oraz dyscypliną intelektualną.

Konkluzja

Praca nie jest łatwa do oceny, gdyż na poziomie tworzenia teoretycznych podstaw pracy zauważa się powierzchowne odniesienia do literatury przedmiotu z zakresu dyscypliny wiodącej. Autorka nie przeprowadziła także pogłębionych badań empirycznych, których walory

jednoznacznie przeważałyby szalę ku pozytywnej ocenie pracy. W warstwie opisowej dwóch ostatnich rozdziałów pracy pani Katarzyna Kasowska - Pedrycz odnosiła się w dużej mierze do własnego doświadczenia oraz wiedzy eksperckiej. Ostatecznie uznaję, że udostępnienie informacji trudno bądź wcale niedostępnych badaczom z zakresu nauk o polityce i administracji oraz zbudowanie w oparciu o nie całościowego opracowania na temat związku pomiędzy polityką a liczbą popełnianych w Polsce przestępstw z nienawiści, stanowi wkład w poznanie naukowe, a w szczególności w rozwój badań nad *hate speech*. Ponadto Autorka stworzyła pracę interdyscyplinarną, z powodzeniem inkorporując wiedzę z zakresu nauk prawnych na grunt dyscypliny pokrewnej - nauki o polityce i administracji. Reasumując, biorąc pod uwagę wszystkie zgłoszone powyżej zastrzeżenia, a mając na względzie powyżej zarysowane mocne strony dysertacji, uznaję, że praca, w stopniu minimalnym, spełnia wymogi stawiane rozprawie na stopień naukowy doktora. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie mgr Katarzyny Kasowskiej - Pedrycz do kolejnego etapu przewodu doktorskiego.

Kraków, 05 listopada 2022 r.

Maria Nowina Konopka